

HARP TARİHİ YAZICILIĞINDA TALİMATNAMELER (1909-1928)

INSTRUCTIONS IN THE MILITARY HISTORIOGRAPHY (1909-1928)

Sehernaz GÜVENBAŞ*

Makale Bilgisi

Başvuru: 06.09.2020

Kabul: 23.03.2022

Article Info

Received: Sep,06, 2020

Accepted: Mar, 23, 2022

Öz

Harp tarihinin yazımında birincil kaynaklar olarak adlandırdığımız harp cerideleri ve harp vesikaları dosyaları ayrı bir önem taşımaktadır. Bu ceride ve dosyaların tutulmasındaki amaç ve yöntemin bilinmesi harp tarihi yazıcılığında daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Bu anlamda 1909-1928 yılları arasında, Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan harp ceride ve dosyalarının tutulmasıyla ilgili dört talimat madde madde incelenmiş ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Talimatların birbirine benzer ve farklı yönleri karşılaştırılmaya çalışılarak, talimatlarda hüküm altına alınan maddeler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tarih-i Harp Şubesi'nin kurulmasıyla birlikte talimatların çok daha kapsamlı bir hâle getirildiği tespitinin yanında, talimatların gelecekteki harp/harekât için strateji geliştirmeyi misyon edindiği, yıllar içinde gelişen harp araç ve gereçleri ile sınıfların özellikle 1928 tarihli talimatta vücut bulduğu belirtilebilir. Milli Savunma Bakanlığı (MSB) Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivindeki harp ceridesi ve dosyalarının incelenen talimatlar esasına göre tutulduğu değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Harp Ceridesi, Harp Tarihi Yazımı, Harp Vesikaları Dosyaları, Tarih-i Harp Şubesi.

Abstract

War journals and the records, referred to as primary sources, have a unique place in the writing of military history. Being aware of the reasons and methods of keeping of the journals and records provides invaluable opportunities for the sound evaluation of the writing of war history.

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üni, Tarih Bölümü, sehernaz.guvenbas@hacettepe.edu.tr, Ankara, Türkiye.

Within this context four instructions, pertaining to the keeping of the war journals and records, belonging to 1909-1928 period are analyzed one by one and subjected to content analyses. Similar and differentiating aspects of the instructions are compared and contrasted so as to evaluate the articles stipulated.

Upon founding of the Department of Military History, it has been observed that, aside from stipulations' becoming more comprehensive, the instructions had the mission of developing strategies for the battles/campaigns to be engaged in the future, and that the developments in the materiel and the improvements in the corps through the years came to life in the instructions issued in 1928. It can finally be asserted that the war journals and records found at the Ministry of Defense Archive and Department of Military History were kept in strict adherence to the instructions hereby tried to be analyzed.

Key words: War Journal, Writing of Military History, War Records, Department of Military History

1. Giriş

Birlikte ilerleyen bir disiplin olan tarih,¹ bizden önce olup bitenlerin bütünüdür. Tarihçi geçmişi konu edinen anlatıyı gösteren kişidir.² Tarih ayrıca kolektif bir bellek olup insanların kendi toplumsal kimlik kavramlarını ve geleceğe ilişkin beklentilerini oluşturmalarını sağlayan deneyimlerin toplamı olarak da ifade edilmekle birlikte ulusal bilincin oluşturulmasında dilden bile daha önemli görülmektedir.³

Askerî tarih denince sadece bir harbin anlatısı olarak düşünülmemelidir. Bu yüzden de eski kullanımıyla “harp tarihi” tabiri tek başına “askerî tarihi” ifade edememektedir. Çünkü son dönemlerde askerî tarihin konusu diğer disiplinlerle olan ilgisinden dolayı çeşitlilik kazanmış ve “harp tarihi” askerî tarihin altında bir dalı ifade eder duruma gelmiştir. Konularına göre askerî tarih; Askerlik tarihi, askerî kurumlar tarihi, komutanlar tarihi, harp tarihi ve gayri nizami harp tarihi, silah tarihi, araç gereç tarihi ve bunların alt konularıdır.⁴ Askerî tarih, askerî stratejiyi etkileyebilecek çeşitli konu ve olaylarla ilgisinden ötürü karışık bir tarih alanı olarak belirgindir. Bu yüzden

¹ John Tosh, *Tarihin Peşinde*. Çev. Özden Arıkan, 5.bs., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2013, s.127.

² Alexandre Koyre, *Bilim Tarihi Yazıları I*, Çev. Kurtuluş Dinçer, 1. bs., TÜBİTAK, Ankara, 2000, s. 245.

³ Tosh, a.g.e., s. 1-3.

⁴ Cevat Şayin, “Askerî Tarih Araştırmalarında Yeni Bir yaklaşım 3T (Teşkilat, Teçhizat, Tefekkürat)”. *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, Der. Cevat Şayin, Gültekin Yıldız, 1. bs., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012, s. 67.

askerî tarihçinin kapsamlı bir kültür birikimine sahip olması gerekir.⁵ Günümüzde askerî tarihçilik, savaş çalışmaları ve yeni askerî tarihçiliğin de etkisiyle savaş ve muharebelerin ayrıntılı tasvirinden çok kuramsal yaklaşımın ön plana çıktığı ve siyaset bilimi, ekonomi, sosyoloji ve felsefe gibi değişik disiplinlerden oluşan kavramlarla yapılı hale gelmiştir.⁶ Askerî tarih genel tarihin içinde ve bütünü bir parçası olduğundan, genel tarih yazmadaki metotlar askerî tarih için de geçerlidir. Günümüz askerî tarihini elbette tarih metodolojisine göre yazmak gerekir. Üstelik diğer bilim dallarıyla olan ilişkisi de unutulmamalıdır.

Harp, düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir.⁷ Devletlerarası harplerin veya mücadelelerin tarihi olan⁸ harp tarihi de ulusal bilincin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bilincin oluşturulması, Türk askerinin yapmış olduğu muharebelerdeki başarılarının gelecek kuşaklara aktarılması ve başarısızlıkların sonuçlarının tahlil edilmesi amacıyla harp tarihi yazımına ayrı bir önem verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin XX. yüzyıl başında harplerin yazılması amacıyla talimatlar oluşturduğu görülmektedir. Bu talimatlar dönemin harp tarihi yazıcılığı hakkında bilgi verirken yine aynı dönemde kaleme alınan eserlerin değerlendirilmesine de ışık tutmaktadır. Harp tarih yazımıyla ilgili talimatlara geçmeden önce harp tarihi yazıcılığının kurumsal tarihine ve temel mihenk taşlarına kısaca değinmekte fayda vardır.

2. Tarih-i Harp Şubesinin Teşkili

Bir teşkilat altında Tarih-i Harp Şubesinin kurulması, II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar uzanabilir. Dönemin ilk Erkan-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisi olan Ahmet İzzet Paşa Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye⁹ teşkilatında bazı değişiklikler yaparak dört ana şube meydana getirmiştir. Bunlardan 1. Şube Eğitim, Manevra ve Harp Tarihi ile uğraşan bir şube olarak ortaya çıkmıştır. Fakat zamanla bu teşkilat yetersiz kalmış ve Balkan Savaşı başlamadan önce yeni bir teşkilat değişikliğine gidilmiştir.

⁵ Muzaffer Erendil, *Askerî Tarih ve Türklerde Askerî Tarih Çalışmaları*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990, s. 8.

⁶ Fatih Yeşil, "Mühendis ve Tarihçi: Askerî Tarihçilikte Disiplinlerarasılık ve Asker-Sivil Diyalogu". *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, Der. Cevat Şayin, Gültekin Yıldız, 1. bs., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012, s. 23.

⁷ Carl Von Clausewitz, *Harp Üzerine Birinci Cilt*. Almancadan Çev., H. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s.19.

⁸ Erendil, a.g.e, s. 4.

⁹ Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye: Genelkurmay. Bkz., Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)*, Yay. Haz. Aydın Sami Güneşçâl, 20. bs., Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s.229.

Harp tarihi, bu teşkilatta yine 1. Şubenin altında Eğitim, Manevra ve Harp Akademileri kısımlarının yanında “Askerî Cerideler” kısmı olarak kalmıştır. O sıralarda Balkan Savaşlarına girilmiştir. Balkan Savaşları yenilgisinden sonra Enver Paşa, Almanların da tavsiyesi üzerine yeni bir teşkilat değişikliğine gitmiştir. Bu teşkilat çalışmasıyla dört ana şube oluşturulur 1. Şube Harekât, Yayım ve Harp Tarihi kısımlarından oluşmaktadır. Osmanlı Devleti ile Almanlar arasında bu dönemde askerî alanda yoğun ilişkiler yaşanmıştır. Bu ilişkilerin sonucu olarak Almanya’daki gibi bir Harp Tarihi teşkilatının kurulması düşüncesi ortaya çıkacaktır.¹⁰

Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın emriyle 11 Nisan 1916’da Tarih-i Harp Şubesi kurulmuş¹¹ (Ek) ve birliklerin harp cerideleri Birinci Dünya Harbi devam ederken Çanakkale Muharebeleri’nden başlanmak üzere toplanmaya, ordulardan gelen harp cerideleri şubeye teslim edilmeye başlanmıştır.¹² Tarih-i Harp Şubesini düzenlemek için Alman Tarihi Harp Şubesi’nden yarbay rütbesinde bir Alman zabitan Osmanlı Karargâh-ı Umumisine tayininin talep edildiği ve bunun üzerine ihtisas sahibi bir binbaşının gönderileceğinin vaat edildiği görülmüştür.¹³

Tarih-i Harp Şubesi’nin kurulması ve düzenleme çabaları, harp tarihi yazımında kurumsallaşmanın yolunu açmıştır. Birinci Dünya Harbi devam ederken harp tarihi yazımı konusuna ilgi gösterilmesi ve teşkilatlanma üzerinde durulması konuya verilen önemi göstermektedir.

Birinci Dünya Harbi sonunda bu şube muharebeleri yazmaya devam etmiştir. 29 Ekim 1919 tarihinde ise Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Dairesinin 8’inci Şubesi olan Tarih-i Harp Şubesi; Balkan ve Önceki Harpler Grupları, Birinci Dünya Harbi Grupları, Arşiv Kısmı, Harp Tarihinde Sağlık Hizmetleri ve Harp Tarihinde Veterinerlik Hizmetleri kısımlarından oluşturulmuştur.¹⁴

Harp Tarihi Şubesi kurulduktan sonra birliklerden gelen ceride ve vesikalarla arşivini oluşturmaya başlamıştır. Harp tarihi böylece kurumsallaşmış, daha önceki dönemlerde harbe katılan kumandanların öznel yorumlarının daha yoğun olduğu ve onların hatıralarını anlatmaktan ibaret olan harp tarihi yazıcılığı, bu sayede daha objektif bir zemine oturmaya başlamıştır.

¹⁰ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Tarihi (1916-1998), Haz. Nurcan Fidan, Alev Keskin, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s.1.

¹¹ ATASE Arşivi; BDH, Klasör:19, Dosya: 93, Fihrist: 62

¹² ATASE Arşivi; BDH, Klasör:38, Dosya: 175, Fihrist: 25(1)

¹³ ATASE Arşivi; BDH, Klasör:55, Dosya: 267, Fihrist: 41, 41-1, 41-2

¹⁴ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Tarihi (1916-1998), a.g.e.,s. 2.

Temelleri II. Meşrutiyet Dönemi'nde atılan ve Birinci Dünya Harbi'nde bir Şube olarak faaliyete geçen Tarih-i Harp Şubesi; günümüzde MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı adıyla faaliyetini yürütmekte olup harp tarihi için önemli bir arşiv olan ve uluslararası literatürde ATASE Arşivi (MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivi) olarak bilinen kurumun çekirdeğidir.

3. Harp Tarihi Yazıcılığında Talimatnameler (1909, 1916, 1917, 1928)

II. Meşrutiyet Dönemi'nde başlayan harp tarihinin bir teşkilata bağlanması yönündeki bilinçlenmenin yanı sıra harp ceridelerinin belli usul ve esasa bağlı olarak yazılması için de talimat oluşturulmaya çalışıldığı düşünüldüğünde, aynı zamanlara denk gelen bu iki olgunun birbirini tamamlama özelliği bulunduğunu ve paralel olarak birbirini tamamladığını belirtebiliriz.

a. 1909 Tarihli Talimatname

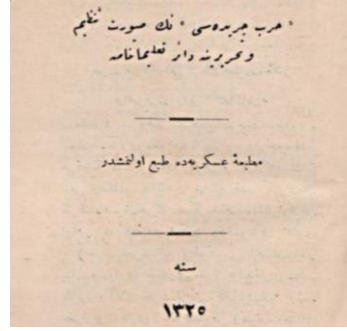
1909 yılında yayımlanan ve sonrasında zamanla zenginleştirilerek daha işlevsel hale getirilen talimat, harp tarihi kapsamında yürütülen bu paralel çalışmaların bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. 1909 yılında askerî matbaa tarafından, harp tarihi yazımının belli esas ve usule dayanması için "Harp Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair Talimatname" yayımlandı. Harpteki faaliyetlerin gün gün ve saat saat işlendiği harp ceridelerinin düzenlenmesine ve yazılmasına ilişkin esasları belirleyen bu talimat, tespit edilebilen en eski talimattır.

1909 tarihli talimat 5 maddeden oluşmaktadır. **Birinci maddede** her askerî kıtanın, seferberliğin başından sonuna kadar askerî harekât hakkında almış olduğu emirler ile yapılan tüm faaliyetleri içeren bir "Harp Ceridesi"¹⁵ tutması gerektiği belirtilmiştir. **İkinci maddede** harp ceridelerinin Tablo-1'de format ve ölçüleri verilen örneğe göre düzenlenmesi karara bağlanmıştır. Bu örnekte; tarih ve saat, ikamet mahalleri, vukuat ve mülahazat¹⁶ olmak üzere, en ebatları belirtilmiş 4 sütun bulunmaktadır. Fakat bu ebada uyulmasının mecburi olmadığı vurgulanmıştır. Harp ceridelerinin defter şeklinde olması, yan

¹⁵ Harp Ceridesi: Bir birliğin harpte, hudud muhafaza hizmetinde, dahilî karışıklıklar sırasındaki faaliyet ve hareket tarzlarını gösterir bir vesika olup muharebe raporlarıyla birlikte harp tecrübelerinin kıymetlendirilmesi ve harp tarihinin yazılması için esas teşkil eder. Bütün büyük karargâhlar ve tabura kadar (dahil) birlikler bir (harp ceridesi) tutarlar. (Harp Ceridesi)nde her günün vukuatı ayrı yazılır ve bunda zamanların gayet doğru olarak kaydına ehemmiyet verilir. Hadisatın hikaye ve tasvir tarzı serbesttir. Bkz. Selahaddin A. Kip, *Askerî Kamus*, yy (yayımcı yok), İstanbul, 1939, s. 92.

¹⁶ Mülahazat: Düşünceler. Bkz, Devellioğlu, a.g.e., s. 718.

tarafında ceridenin hangi kıta ya da karargâha ait olduğu ile yıl bilgisinin verilmesi ve ciltli olması gerektiği esasa bağlanmıştır.¹⁷

Resim 1: Harb Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair 1325 (1909) Tarihli Talimatnamenin Kapak Sayfası

1325 سنه رومیه سنده اون ایکنجی نظامیه پیاده آلائیک برنجی مایوری طرفندن طویتلان			
* حرب جریده سی * در *			
تاریخ	اقامت	وقوتات	ملاحظات
وساعت	محلری	۰۰۱۴ متره	۰۰۰۷ متره
ایله	۰۰-۳		
دقیقه	متره		
۰۰-۳			
متره			
یوخاهاجه حرکات عسکریه دخل وتأثیری اولان احوال هواشیه وارضیه وسائره دوخ قلمه جقدر.			

1325 Sene-i rumiyesinde Onikinci Nizamiye Piyade Alayının Birinci Taburu tarafından tutulan "Harb Ceridesi" dir.			
Tarih ve saat ile dakika "0.03" metre	İkamet mahalleri "0.03" metre	Vukuat "0.14" metre	Mülahazat 0.07 metre
			Bu haneye harekât-ı askerîyeye dahl ve te'siri olan ahvâl-i havaiyye ve arziye vesaire derc kılınacaktır.

Tablo 1: 1909 tarihli Talimatnamedeki Harp Ceridesi Sayfası Örneği¹⁸

Üçüncü maddede; Harp ceridesinin kendi içerisinde 1- Seferberlik, 2- Tahşid¹⁹ mıntıkasına hareket, 3- Harekât-ı Askerîye, 4- Mütareke, 5-

¹⁷ Harb Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair Talimatname, Matbaa-i Askeriye, (y.y), 1325(1909), s. 2-3.

¹⁸ A.g.e., (1325), s. 4.

¹⁹ Tahşid: Yığıma, biriktirme, toplama. Bkz, Devellioğlu, a.g.e., s. 1022.

Müsâlaha²⁰ ve avdet²¹ kısımlarından oluşacağı ve her kısmın sonuna o kısma ait açıklama yazılması gerektiği esasa bağlanmıştır. **Dördüncü maddede;** yazılan harp ceridelerinin Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye tarafından toplanıp tetkik edilerek ilgili heyetçe **o sefere mahsus bir harp tarihi yazılacağı** belirtilmiştir. Ayrıca yazılan harp tarihi eserlerinden ve harp ceridelerinden yararlanılarak ordunun gelecekteki gelişimi açısından millî harp usulünün oluşturulması için faydalı sonuçlar çıkarılacağı, harbi müteakip yapılması muhtemel bazı tahkikata da esas olacağı belirtilerek, olayların günü gününe, **tarafsızca (bi- taraf)** ve tarihlerin doğru yazılmasına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna gerekçe olarak da olayların cereyan tarzı ile gerçek sebep ve tesirlerinin zaman geçtikçe zihinde başka bir şekil alabileceği ve bunun çoğunlukla yanlışlıklara meydan verebileceği açıklanmıştır. Özellikle başarısızlıkların sebeplerini gizlemenin veya tahrif etmenin kesinlikle yapılmaması gerektiği vurgulanmıştır. **Beşinci maddede** ise yazılan harp ceridesinin iki suret oluşturulacağı, bir suretinin Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyyeye verileceği, bir suretinin ise kıtanın kendisinde saklanacağı hüküm altına alınmıştır.²²

Bu talimat harp ceridesinin nasıl yazılması gerektiği konusunda oldukça sade ve amaca uygun bir talimattır. Özellikle harp sırasında yazılan ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye tarafından toplanan ceridelerin, bir heyet-i umumiye tarafından harp tarihi yazılırken kullanılacağı belirtilmesi, ceridelerdeki bilgilerin objektif ve doğru yazılmasına dikkat edilmesinin vurgulanması, harp tarihi yazıcılığının gerçekten ileride yaşanan savaşlara ışık tutmayı amaçladığını bize göstermektedir. Elimizdeki bu talimat, kendisinden sonra yayımlanan talimatların da temelini oluşturmuştur.

b. 1916 Tarihli Talimatname

Bir diğer talimatname, 1332 (1916)'da yayımlanan "Harp Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair Talimatname"dir. Bu talimatname de 5 maddeden oluşmaktadır.

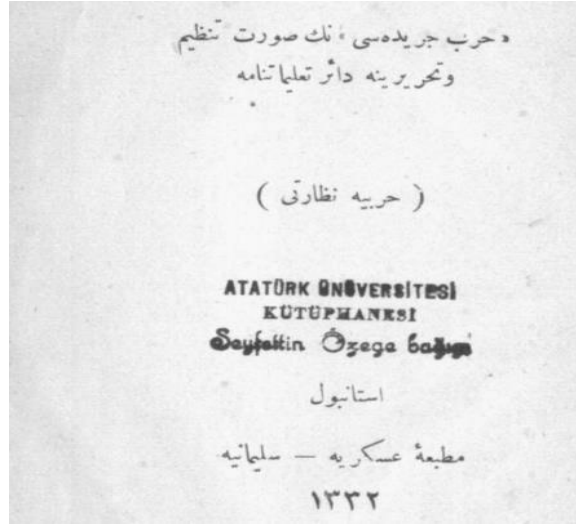
Birinci madde 1909 tarihli talimatname ile hemen hemen aynıdır. **İkinci maddede** harp ceridelerinin Tablo- 2'de format ve ölçüleri verilen örneğe göre düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu örnekte de yine; tarih ve saat, mevki adı, vukuat ve mülahazat olmak üzere 4 sütun bulunmaktadır. 1909 tarihli talimattan farkı, hem en hem de en boy ebadının verilmiş olmasıdır. 1909 tarihli talimatnamede mecburi olmayan en ebadı ölçülerinin, 1916 tarihli talimatnamede boy ebadının da verilmesiyle mecburi hâle getirildiği

²⁰ Müsâlaha: Barışma, uzlaşma, Bkz, Devellioğlu, a.g.e., s. 737.

²¹ Avdet: Geri gelme, dönme, dönüş, Bkz, Devellioğlu, a.g.e., s.53.

²² *Harb Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair Talimatname*, a.g.e., (1325), s. 5-9.

düşünülmektedir. Bu ölçülerin günümüzdeki A4 kâğıt ebadına yakın olduğu söylenebilir. Talimatnamenin ikinci maddesi, kıtaatın harp sırasında kendi fırkaları nizam-ı harbinden²³ başka bir yere geçici veya daimi olarak verilebileceğini göz önüne alarak, alaydan kolorduya kadar kıtaatın harp ceridesi konusunda yapması gerekenler belirtilmiştir. Buna göre, her alayın kendi harp ceridesiyle beraber, kendine bağlı kıtaatın harp ceridelerini de toplayarak alay kumandanları tarafından ve fırkalar ile kolordu karargâhlarında tutulan harp ceridelerinin de erkân-ı harbiye²⁴ reisleri (kurmay başkanları) tarafından her ayın sonuna kadar düzenli bir şekilde ve mahrem işaretli zarflar içerisinde Harbiyye Nezâretine gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca her alayın, harp ceridelerinin kabına, olayların meydana geldiği sırada hangi fırkaya bağlı olduğunu, hangi tarihler arasını kapsadığını, nerede ve kiminle cereyan eden vakaları içerdiğini yazmasını ilave etmiştir.²⁵

Resim 2: Harb Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair 1332 (1916) Tarihli Talimatnamenin Kapak Sayfası

²³ Nizam-ı Harp: Kuruluş, Hazar ve harp kuvvetlerinin seferde emir ve kumanda ve idaresi için ne gibi birliklerden vücud bulacağını gösterir. Seferi kuruluş Başkomutanlık tarafından emredilir ve yalnız onun emriyle değiştirilebilir. Bkz. Kıp, a.g.e., s. 149, 192,

²⁴ Erkân-ı Harbiye: Kurmay. Bkz. Kıp, a.g.e., s. 64.

²⁵ Harbiyye Nezâreti, *Harb Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair Talimatname*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1332 (1916), s. 1-4.

Harp Tarihi Yazıcılığında Talimatnameler (1909-1928)

تاریخ ساعت و دقیقه	مواقع اسمی	وقوعات	ملاحظات
۲۸ ساعت و دقیقه			یو خانہ حرکات عسکر یہ داخل و تائیری اولان احوال ہوائیہ و ارزیہ و پیش مطالعات مخصوصہ الیہ فوق المادہ مکافات کورنرک و قایم فوق المادہ لاری و حرکات ت حریہ طولانی سیلہ جزای شدید کورنرک اسبابی خلاصہ درج اولہ جقدر .
۲.۵	۲	۱۱	۴.۵

۲۰ سانتیمترہ

Tarih saat ve dakika	Mevaki ismi	Vukuat	Mülâhazat
2.5	2	11	<p style="text-align: center;">2 santimetre</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Bu haneye harekât-ı askerîyeye dahl ve te'siri olan ahvâl-i havaiyye ve arziye ve bazı mütalaat-ı mahsusa ile fevkalade mükafat görenlerin fevkaladeleri ve harekât-ı harbiye dolayısıyla ceza-yı şedid görenlerin esbabı hûlasaten derc olunacaktır.</p> <p style="text-align: center;">4.5</p>

28 santimetre

20 santimetre

Tablo 2: 1916 Tarihli Talimatnamedeki Harp Ceridesi Sayfası Örneği²⁶

1916 tarihli talimatın **üçüncü maddesi** de 1909 tarihli talimatın üçüncü maddesi ile aynı olup aslında harp ceridesinin muhteviyatının neleri kapsayacağına işaret eder. Harp ceridesi kendi içerisinde 1- Seferberlik, 2- Tahşid (Yığma, biriktirme, toplama) mıntkasına hareket, 3- Harekât-ı Askerîye, 4- Mütareke, 5- Müsâlaha (Barışma, uzlaşma) ve avdet (geri dönüş)

²⁶ A.g.e., (1332), s. 5.

kısımlarından oluşmakta ve her kısmın sonuna o kısma ait açıklama yazılması gerekmektedir.²⁷

Dördüncü maddede ise bazı değişiklikler vardır. Yazılan harp ceridelerinin toplanıp tetkik edileceği makam artık Harbiye Nezâreti Tarih-i Harp Şubesidir. Yine ilgili heyetçe **o sefere mahsus bir harp tarihi yazılacağı** belirtilmiştir. Harp ceridelerinde vukuatın günü gününe ve tarihlerin **gayet doğru ve tarafsız olarak** yazılmasına dikkat edilmesi yine istenilmektedir. 1909 tarihli talimatnamede olduğu gibi, yanlışlığa ve eksikliğe meydan vermemek için olayların günü gününe yazılması tavsiye edilmektedir. Hafızanın gün geçtikçe farklı tesirlerin altında kalması sebebiyle olayların farklı şekiller alabileceği ve bilgi kaybı yaşanabileceği ifade edilmiştir. Başarısızlıkların sebeplerini gizlemenin veya tahrif etmenin (bozmak) de kesinlikle yasak olduğu belirtilmiştir. 1909 tarihli talimatnameden farklı olarak, ceride tutulurken yapılabilecek tahrif, abartma veya değiştirme gibi işlemlerin başka birliğin ceridesi değerlendirilirken ortaya çıkabileceği vurgulanarak, bir bakıma kontrol mekanizması olduğu ifade edilmiş ve harp ceridelerini yazanları bu tarz davranışları yapmaktan caydırmaya yönelik uyarılarda bulunulmuştur. 1909 tarihli talimatnameye ek olarak, her kıta kumandanının harp ceridelerini yazarken yaverini ya da bir subayı memur etmesi gerektiği, bu zabitin aslına uygun olduğunu tasdik ederek altına imza atması, birlik kumandanının da imzalaması gerektiği bildirilerek sorumlu ve tasdik makamları netleşmeye başlamıştır. **Beşinci maddede ise** yazılan harp ceridesinin bir suretinin **Tarih-i Harp Şubesi'ne** mahsus olmak üzere yazılarak Harbiye Nezâretine gönderilmesi, bir suretinin de kıta nezdinde saklanarak kaybolmasına ve düşman eline geçmesine meydan verilmemesi gerektiği belirtilmektedir.²⁸

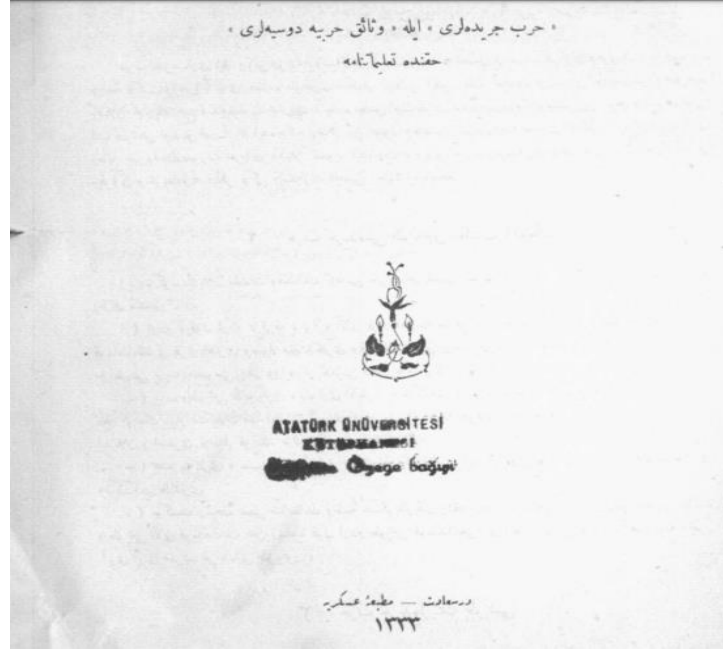
Bu talimatta ceridelerin ikişer nüsha hâlinde düzenlenecek olması, ceridelerin günü gününe yazılmasının önemine vurgu yapılması ve ceride tutacak subaylara ceridelerin kontrol edildiğinin ve bilinçli yapılacak hataların başka birliklerin ceridelerinden tespit edilebileceğinin vurgulanması altı çizilecek hususlardır.

c. 1917 Tarihli Talimatname

Birinci Dünya Harbi döneminde birliklerin harp tarihi yazımında nasıl bir yöntem kullanması gerektiğini açıklayan diğer bir önemli bir talimat da 1333 (1917) tarihli “Harb Cerideleri İle Vesaik-i Harbiye Dosyaları Hakkında Talimatname”dir.

²⁷ A.g.e., (1332), s. 6-9.

²⁸ A.g.e., (1332), s. 9-11.

Resim 3: “Harp Cerideleri” İle “Vesaik-i Harbiye Dosyaları” Hakkında Talimatname-1333 (1917)²⁹

1917 tarihli talimat öncekilere göre oldukça ayrıntılı olup 8 maddeden oluşmaktadır. **Birinci maddede** harp ceridesi ile harp vesikaları dosyası tanzim edilmesindeki amaç net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Harp tarihinin yazılması, kumandanlar ve birliklerin kabiliyet dereceleri ve icraatları hakkında doğru kararlar vermek için elde sağlam bir esas bulundurmak, muharebedeki tecrübeleri toplamak ve tetkik etmek, gelecek muharebelere uygulandıklarında başarı sağlamak, başarısızlık sebebini de ortadan kaldıracak bir takım yeni usul ve kaidelerin oluşmasına hizmet etmek olduğu belirtilmiştir. Harp ceridelerinin harbin cereyan tarzını mükemmel olarak tasvir etmesi gerektiği, harp vesikaları dosyalarının da emirler, raporlar, haberler, krokiler ve haritalarla diğer bu gibi vesikalarının tümünü ihtiva etmesi gerektiği bildirilmiştir. **İkinci maddede** harp ceridesi tutacak makamlar ve birlikler ayrıntısıyla belirtilmiştir.³⁰

Üçüncü maddede harp ceridelerinin tutulması işlemi anlatılmaktadır. Ceridelerin tutulması işinin, kumandan veya erkân-ı harbiye reisleri

²⁹ *Harb Cerideleri İle Vesaik-i Harbiye Dosyaları Hakkında Talimatname*, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1333; ATASE Arşivi; BDH, Klasör: 3821, Dosya: 13 Fihrist: 6-4

³⁰ A.g.e., (1333), s. 2.

tarafından³¹ bir erkân-ı harp zabıtine veya yavere ya da görevi yapma becerisi olan başka bir zabıte havale olunacağı belirtilmiştir. Olayların günü gününe cerideye yazılacağı ve içeriğin sağlıklı olması için zabıt tarafından her gün, kumandan veya erkân-ı harbiye reisleri tarafından ise haftada bir kez tetkik edilerek imzalanacağı, seferberliğin birinci gününden sonuna kadar da devam edileceği vurgulanmıştır. Ayrıca 1909 ve 1916 tarihli talimatlarda vukuatın günü gününe ve tarihlerin **doğru ve tarafsız olarak** yazılmasına dikkat edilmesi isteği 1917 tarihli talimatta şu şekilde geçmektedir: “*Harb ceridelerinde vakayi’in cereyân-ı hale tamâmıyla mutâbık sûretde tasvîri ordu ve vatanın menâfi’-i mukteziyâtından ve hakâyıkın izhârı dahi namûs ve şeref-i askerî icabâtından olub cerideyi tutan zabitân ile kumandanlar ve erkân-ı harbiye re’isleri tarafından bu cihet bil- hassa nazar-ı i’tinâyâ alınır.*” Yani harp ceridelerinde olayların meydana geliş tarzına tamamıyla uygun şekilde tasvir olunmasının (doğruluk), ordu ve vatanın menfaatleri ve gerçeklerin ortaya çıkması açısından askerliğin şeref ve namusu gereğinden olduğu, cerideyi tutan zabıt ve kumandanlar ile erkân-ı harbiye reisleri (kurmaylar başkanları) tarafından bu hususun dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir. Fakat önceki talimatlarda “**tarafsızlık**” hususu net bir şekilde geçerken 1917 tarihli talimatta sadece “**gerçeklerin ortaya çıkması**” tabirinin altında gizlenen tarafsızlık doğrudan ifade edilmemiştir.³²

Dördüncü maddede harp ceridelerinin **şekil ve muhteviyatı** hakkında bilgiler verilmektedir. Harp ceridelerinin defter şeklinde olduğu ve bunların ciltlenmiş olmasının arzu edildiği, her ceride kabının dış yüzüne, ait olduğu birliğin numarası veya ismiyle hangi zamanın olayını tasvir ettiğinin harp yeriyle beraber yazılacağı belirtilmiştir. Ayrıca harp ceridelerinin cetvel halinde çizilmiş olup karşılıklı her iki sayfada yedi sütun bulunduğu da verilen bilgiler arasındadır.³³

³¹ A.g.e., (1333), s. 2.

³² ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13 Fihrist: 6-5.

³³ ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13 Fihrist: 6-5.

zâbiti³⁶ ile müzakerelerin dahi kısa olarak kayıt olunması gerektiği bildirilmiştir. Emir ve raporların asıllarıyla önemli şifahi konuşmalar ve telefon haberleşmesini içeren vesikaların mutlaka harp vesikaları dosyasına konulması gerektiği ve bunların imhası veya yanlarında alıkonulmasının herkes için ve hatta kumandanlar için bile yasak olduğu ifade edilmiştir. Bu anlamda **bilgi güvenliğine** de işaret edilmektedir. Ayrıca muharebenin nasıl başladığı ve ne şekilde cereyan ettiğinin açık bir ifade ile geniş olarak tasvir olunması ve olayın zamanının doğru olacak şekilde saat ve dakikalarıyla kayıt edilmesi, muhtelif muharebe vaziyetlerinin basit krokilerle gösterilmesi ve ileri karakol tertibatıyla diğer emniyet tedbirlerinin dahi bu gibi krokilerle gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Başarılı ve iftihar verici olayların yayımlanacağı için harp ceridesine açıklamalı bir şekilde kayıt edilmesi ve olayın kahramanı olan birliğin numarası, subay ve askerlerin isimlerinin dahi yazılması gerekmektedir. Harp ceridesinde bu gibi olaylardan kısa olarak bahsedilerek açıklamalı bir rapor tanzimiyle harp vesikaları dosyasına konmasının da uygun olduğu vurgulanmıştır. 1917 tarihli talimata göre, harp tecrübeleri yeni usul ve kaidelerin konmasına esas olacağından oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca harbin muhtelif safhalarında çeşitli zorlukların ortaya çıkması tabii olup bunların neden ileri geldiğini ve ne şekilde bu güçlüklerin yenileceğinin tetkiki ve ortaya çıkacak sonucun harp tecrübesi olmak üzere kaydedilmesinin her kıta ve her subay için mühim bir vazife olduğu da kaydedilmiştir. Bundan başka muharebe sırasında silah, teçhizat, talim ve terbiye ve muharebe tarzı hakkında bahsedilen kaidelerden bazılarının değiştirilmesi ihtiyacı dahi ortaya çıkacağından bu gibi durumda düşman ordusunda muteber usul ve kaideler dahi tetkik edilerek değişiklik teklifinin lazım olduğu belirtilmiştir. Harp ceridesinin altıncı sütununa yazılacak olan harp tecrübesinin çok yer kaplaması durumunda ise yalnız neticesinin sütuna kaydedilerek açıklamayı içeren raporun “harp vesikaları” dosyasına konulacağı da ilave edilmiştir.³⁷

Beşinci maddede harp ceridelerine eklenecekler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Kuruluş (nizam-ı harp) ve konuş (vaz’ül-ceyş)³⁸ haritasıyla irtibatı bildiren cetveller bunlar arasındadır. Kuruluş teşkilatında meydana gelecek her türlü değişikliğin kayıt olunması gerekmektedir. Ayrıca konuş değişikçe bu harita da eklenecektir. İrtibatı bildiren cetveller ise ceridenin

³⁶ Erkân-ı Harb Zâbiti: kurmay subay. Bkz, Devellioğlu, a.g.e., s. 229.

³⁷ ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13 Fihrist: 6-6a

³⁸ Vaz’ül Ceyş; Bütün ihtimaller göz önünde tutularak icabı halinde en iyi bir surette kullanılmaları bakımından memleketin münasip mntıklarına yerleştirilen kara, hava ve deniz ordularının hazari konma vaziyetidir. Bazı hallerde büyük kuvvetlerin seferde konma vaziyetleri de bu isim altında tespit edilir. Bkz. Kip, a.g.e., s. 145-146, 269.

içerdiği süre zarfında bunu gönderen birliğin hangi cüzütama³⁹ bağlı olduğunu gösterecektir.⁴⁰

Subayların muharebe künye cetvelleri de bir harp ceridesine eklenecekler arasındadır. Resim 6'da örnek olarak bir tabura doldurtulan ve sütunlarında, makam veya kıtaatın isim veya sıra numarası, memuriyet, isim, pederinin ismi, memleketi, sicili, rütbe ve nasb⁴¹ tarihi, muvazzaf ve yahut ihtiyat gibi bilgiler bulunan cetvele, subaylar ve sıhhiye subaylarıyla subay derecesindeki memurların değişikliği ve bunların taltifinin günü gününe kaydedilmesi gerekmektedir.

ملاحظات (*)	تاریخ	مقام	اسم و درجہ و سبب و محل تومریدی	تاریخ
...
...
...

Resim 6: Subay Muharebe Künye Cetveli Örneği

Muharebe zaiyat cetvelleri ise Resim 7'de örneği gösterildiği gibidir. Makam veya kıtaatın isim veya sıra numarası, tarih, zaiyat, şehit, yaralı, kayıp ve sonradan geri gelenler, esir düşenler, muharebede telef olan hayvanlar gibi bilgilerin sıhhatli bir şekilde doldurularak harp ceridesine eklenmesi gerektiği bildirilmiştir.

³⁹ Cüzütam: birlik, genel manada ordunun hazar halinde vücuda getirilmiş küçük büyük parçalarıdır. Bkz. Kip, a.g.e., s. 33, 43.

⁴⁰ ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13 Fihrist: 6-7

⁴¹ Nasb: Dikme, Rütbe alma, Bir memurluğa tayin edilme. Bkz. Osmanlıca Türkçe Sözlük. (t.y). <http://www.osmanlicaturkce.com/?k=nasb&t=%40%40> Erişim Tarihi: 26.05.2020

⁴² ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-8a

عازیه ضایعات جدولی نمونه سی

مقام ویا قلمه تک اسم ویا نومروسی

ملاحظات	مقام ویا قلمه تک اسم ویا نومروسی	ضایعات	تاریخ	محل	میزان	میزان	میزان	میزان	میزان	میزان
۱ - ارکان و امر او ضایعات ایده ضایعات درجه مستند. پوتان مأمورین علی الاساسی دوج اوبه چقدور.		ارکان :								
۲ - حیواناتک جنسارینه کوزده مقناراری آری آری کوتله چقدور.		اسرا :								
		ضایعات و مأمورین :								

Resim 7: Muharebe Zayıat Cetveli Örneği

İaşe ve muharebe kuvvetlerini bildiren cetvellere, karargâh ile birlikler seferber oldukları yerden hareket ettikleri gün ile her ayın 1 ve 11 ve 21'inci günlerindeki muharebe ve iaşe kuvvetleri mevcudunu kaydetmesi gerekmektedir. Resim 8'de örnekleri verilen cetvelin altında doldurma tarzına dair açıklama vardır. Cetvelin muharebe kuvveti sütunlarına piyade ve süvari ve istihkâm birliğinin (harp edecek bir halde olmak üzere) mevcut subay ve askerlerin miktarı ve topçu sınıfıyla geri kalan sınıfların birlik ve teşkilatının dahi (kullanılabilir olmak şartıyla) elde bulunan top, makineli tüfek, balon ve tayyare ve makineleri adedi kaydedilecektir. Hiçbir makam veya birlik kendine bağlı olup da ayrıca harp ceridesi tutacak olan alt makamlar veya birliklerin iaşe ve muharebe kuvvetlerini kendi iaşe ve muharebe cetvellere dâhil etmeyecektir.⁴⁴

⁴³ ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-9

⁴⁴ ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13 Fihrist: 6-7

belli usul ve esaslara göre tutulmasına açıklık getiren bu talimat, aynı zamanda harp vesikalarının nasıl arşivleneceğine de 100 yıl öncesinden ışık tutmaktadır.

Talimatın altıncı maddesine bakıldığında, harp vesikaları dosyalarının günümüzdeki MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivindeki dosyalama sistemine uygun olduğu göze çarpmaktadır. 1917 talimatıyla belirlenen bu esas üzerine Harp Tarihi Şubesi, çalışmalarını sürdürmüş ve dosyalama sistemini de buna göre belirlemiştir. Bu sayede vesikaların aslına sadık kalınarak ya da günümüz arşivciliğinin tasnif sisteminde yer alan ve Provönans Yöntemi⁴⁸ adı verilen yönteme benzer bir sistemle dosyalandığı görülmektedir.

Yedinci maddede harp cerideleriyle harp vesikaları dosyalarının kontrolüne değinilmiştir. Bu maddeye göre; Her üst, kendi emir ve idaresi altında bulunan ve harp ceridesi tutması gerekenlerin talimatname hükümlerine uygun şekilde harp cerideleriyle harp vesikaları dosyaları tanzim ettiklerine kanaat getirmeye mecburdur. Bu sebeple ara sıra ceride ve dosyaları isteyerek bizzat kontrol ve tetkik ederek yine mahallerine iade eder veya bir üst subay yollayarak ceride ve dosyaları mahallerinde kontrol ve tetkik ettirmesi gerekmektedir. Kontrol sonucunda görülen hata ve noksanlar düzeltilip tamamlanarak önemli bir dikkatsizlik ve mükerrer hatalara sebep olanların cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır.⁴⁹

Bu maddeye göre, talimatname hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığına dair üstlerin sürekli bir kontrolü söz konusudur. Üstelik görülen hata ve noksanların düzeltilmesi ve tekrarından kaçınılmasıyla ilgili de cezai yaptırım uygulanması, konuya verilen öneme işaret etmektedir. Bu önem düşünüldüğünde, harp ceride ve vesikalarının bu hassasiyetle en az hatayla

⁴⁸ Provönans Yöntemi: XIX. Yüzyılın ortalarında Fransa'da "Akılcı Organik Metod" denilen sistem ortaya konmuştur. Bu sistemde arşiv fonlarının organik yapılarının bölünmezliği ve tasnifte göz önünde bulundurulacak esas noktanın bu olduğu görüşü savunulmuştur. Bu sistem, Fransa İçişleri Bakanı Kont Duchatell'in 24.04.1841 tarihli ve Fransız vilayet arşivlerinin tasnif edilmesi konusundaki tamimi ile beraber getirilen hükümlerle, "Provenance Sistemi" (Respect des Fonds) adı ile uygulamaya konmuştur. Günümüz arşiv sistemlerinin ve arşivciliğin temel sistemi olarak kabul edilmiştir. Latince karşılığı ile "Proveniencia", Türkçe'deki anlamı ile "kaynak, aslına dönüş" demek olup, arşiv malzemesini, işlem gördüğü tarihte meydana gelen teşekkül ve münasebet biçimlerine uymak suretiyle düzenleme esasına dayanmaktadır. bkz. İsmet Binark, *Temel Arşivcilik Prensipleri ve Arşiv Mevzuat Düzenlemeleri*. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kurumlar arası Arşivcilik ve Dokümantasyon Semineri (2-27 Ekim 1989), Ankara. s. 21-22.

⁴⁹ ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-7a

yazılmış olabileceği akla gelmektedir. Bu durum harp ceride ve vesikalarına dayalı olarak yapılan harp tarihi çalışmalarının da değerini artıran bir delildir.

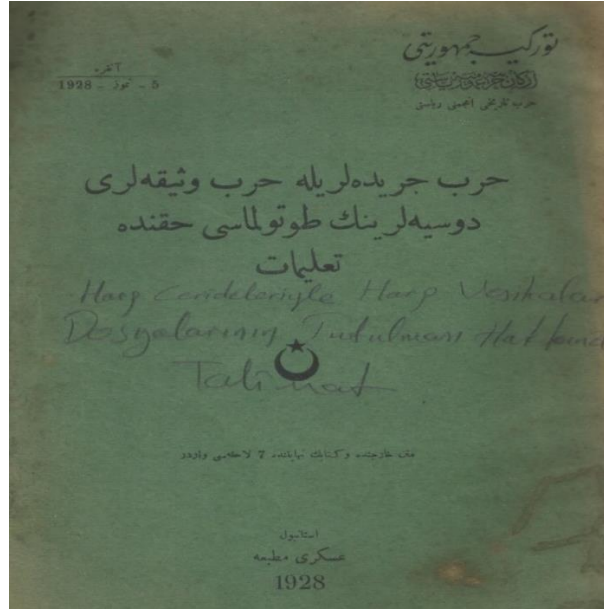
Sekizinci maddede “Harp Ceridelerinin Kapatılması ve Bunlarla Harp Vesikaları Dosyalarının Gönderilmesi” başlığı altında yine ayrıntılı bilgiler bulmak mümkündür. Bu bilgiler şunlardır: Harp cerideleri belli başlı harp harekât dönemlerinin bitiminde ve bu gibi dönemler olmadığı halde mart, haziran, eylül ve aralık ayları sonlarında kapatılır ve her ceridenin hangi tarihte ve nerede kapatıldığı altına yazılarak kumandan tarafından imza olunur. Ordu veya müstakil kolordu ve fırka kumandanları kendi mıntıkları dâhilinde belli başlı harp harekâtı zamanının hangi günlerde son bulmuş sayılacağını tayin ederek gerekenlere tebliğ eder. Harp yeri her değiştiğinde yeni harp ceridesi tutulur ve birlik ve fenni teşkilât, önemli fenni işlerin sonunda dahi harp ceridelerini kapatır. Kapatılan harp cerideleri kendilerine mahsus harp vesika dosyalarıyla beraber gizli zarflar içinde doğruca Karargâh-ı Umumi Harp Tarihi Şubesine gönderilir ve bunların birer suretleri de gönderen makamlar ve birlikler nezdinde saklanır. Harp Tarihi Şubesi tarafından harp ceridesi ve harp vesikaları dosyalarının öncelikle asıllarının ya da onaylı suretlerinin de gönderilebileceği belirtilmektedir. Birlikler tarafından kopya çıkarılamaması hâlinde daha sonra bir subay görevlendirerek Harp Tarihi Şubesindeki asıl evraktan kopya çıkarılabileceği, mahallerinde kalacak asıl veya suret hâlindeki ceride ve evrakın yanmasının, kaybolmasının ve özellikle düşman eline geçmesinin engellenmesinin önemli olduğu birliklere uyarı şeklinde iletilmektedir. Durum müsait bulunduğu takdirde birlik harp ceridelerinin firkalarca toplanması ve tetkik edilerek topluca **Harp Tarihi Şubesi’ne** gönderilmesi de tercih olunmaktadır.⁵⁰

Burada dikkati çeken husus arşiv sisteminin oluşturulmaya başlanması ve “harp vesikaları dosyaları” kavramının kullanılmasıdır. Günümüzde olduğu gibi birliklerden gelmeye devam eden harp tarihi vesikalarının, dönemindeki Harp Tarihi Şubesi Arşivine akışı sağlanmaktadır. Harp belgelerinin arşivlenmesi hususunun hüküm altına alınmasının dışında; muharebedeki zayıatın cetvel şeklinde tutulması, belirli günlerdeki muharebe ve iaşe kuvvetlerinin belirtilmesi, telefonla ya da şifahi olarak verilen emirlerin kayıt altına alınması, harekâtı ortaya koyan krokilerin de eklenmesi, düşmanın üstün yönlerinin tetkik edilmesi ve önerilerde bulunulması gibi önemli konuların ilk defa 1917 tarihli talimatname ile hüküm altına alındığı görülmektedir.

⁵⁰ ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-7a, 6-8

d. 1928 Tarihli Talimatname

1928 talimatı da 9 maddeden oluşmaktadır. **Birinci maddede** diğerlerinde olduğu gibi amaç anlatılmaktadır. **İkinci maddede** gerek hususi gerek umumi seferberlikte harp ceridesi tutacak ve harp vesikalarını bir araya toplamakla mükellef olan seferberlikle ilgili tüm makamlar sıralanmıştır. Bunlar arasında önceki talimatlardan farklı olarak Cumhuriyetin ilanı ve kurumların yeniden şekillendirilmesini müteakip oluşan Müdafaa-i Milliye Vekâletini görmekteyiz. Ayrıca 1917 tarihli talimatta fennî sınıf bölükleri şeklinde genel olarak belirtilen bölük adları, 1928 tarihli talimatta açık şekilde “tayyare, tank, istihkâm...vb.” verilmiştir. Yine küçük kıtaat olarak nitelendirilen birliklere örneğin “fırka muhabere takımı” diye örnek verilmiş ve dipnotta karargâh muhafız bölüğü ve takımları gibi birlikler de harekâta iştirak etmeleri durumunda harp ceridesi tutması gerektiğine işaret edilmektedir. Önceki talimatta yer almayan hayvan hastaneleri, hayvan depoları, menzil hayvan hastaneleri, sıhhiye depoları, askerlik şubeleri, askerlik daireleri, seferi sevk komisyonları, tüm talimâtlar, depo kıtaları da bunlar arasındadır.⁵¹

Resim 9: “Harb Cerideleriyle Harp Vesikaları Dosyalarının Tutulması Hakkında Talimat”
1928

⁵¹ Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Harb Tarihi Encümeni Riyaseti, *Harb Cerideleriyle Harp Vesikaları Dosyalarının Tutulması Hakkında Talimat*, Askerî Matbaa, İstanbul, 1928, s. 1-2.

Üçüncü madde harp ceridelerinin tutulması kısmıdır. Burada genel ve özel malumat başlıkları 31 alt başlıkta toplanmaktadır. Genel malumatta öncelikle, harp ceridesini tutmak mecburiyetinde olan her makamın, içeriğinin gizli tutulmasından ve harp ceridesinin kayıp veya mahvolmasından sorumlu olacağı belirtilmiştir. Ayrıca seferberliğin ilk günü tespit olunması gereken malumatlara da değinilmiştir. Bunlar; konuş, kuruluş, genel kuvve, silah ve cephane (tavyare, tank dâhil), teçhizat ve melbusât (giyilecek şeyler, elbiseler), sıhhiye ve baytar malzemesi, memleketteki ulaşım ve muhabere hatları, seferberlik hazırlıkları ve planları, müstahkem mevkiilerin hali ve tahkimat derecesi ile müdafaa planı, hudut kıtaları, ulaşım hatları, kıtaların talim ve terbiyesi, karargâhlardaki subayların rütbe ve isimleri, savunma planı, esirler, havai durumlar, iftihara şayan olaylar, düşmana dair malumat, ikmal, zayıat, sarfiyat, hayvan, otomobil, tavyare, seferberliğe tesir eden dâhili ve harici siyasi sebepler, askerlik şube ve dairelerinin seferberlik emri aldıkları zamanki durumları, resmi ve hususi fabrikalar, iaşe membaları vb bilgilerin harp ceridesi tutmakla mükellef makamlar tarafından yazılması istenilmektedir.⁵²

Erkân-ı Harbiyesi (kurmayı) bulunan bütün karargâhlarda kumandan erkân-ı harbiye reisi vasıtasıyla bir erkân-ı harb zâbitini (kurmay subay) harp ceridesini tutmaya memur etmesi gerekmektedir. Erkân-ı harb zabiti olmayan karargâhlarda bu vazifeye yüksek tahsil görmüş bir zabıt tayin edilmelidir. Kıtalar, müesseseler ve teşkillerdeki harp ceridesi, kıta kumandanı veya reisleri nezareti altında yaverleri veya muktedir bir zabıt tarafından tutulmalıdır. Harp ceridesi tutmaktan doğrudan doğruya kıta kumandanları, daireleri, müessese ve teşkillerin reisleri ile müdürleri sorumludur. Ayrıca cerideye yazılanların doğruluğu ve tamlığının dahi bunları tutan zabıt tarafından her gün kumandan veya erkân-ı harbiye reisleri tarafından haftada bir kere tetkik edilerek imzalanması ve tasdik olunması gerekmektedir.⁵³ Bu hususlar 1917 tarihli talimatta “harp ceridelerinin tutulması” başlığı altında hemen hemen aynı şekilde geçmektedir.

Olayların cereyan tarzı ve sebepleri, tesirleri ile neticelerinin aradan zaman geçmesiyle zihinde başka bir şekil ve suret alarak hataya sebebiyet vereceğinden ve kumandanların şehit olması veya yaralanması ihtimali olduğundan veya memuriyetleri değişeceğinden vukuatların günü gününe cerideye geçirilmesi gerekmektedir. (Buraya dipnot verilerek günün 24 saat olduğu belirtilmiştir.)⁵⁴ Bu husus daha önceki talimatlarda da bulunmakla

⁵²A.g.e. (1928), s.2-3.

⁵³ A.g.e. (1928), s.4.

⁵⁴ A.g.e. (1928), s.4.

birlikte 1928 talimatında “kumandanların şehit olması, yaralanması veya memuriyetlerinin değişmesi ihtimali olduğu” ibaresi de eklenerek vakaların günü gününe yazılması bu talimatta da yinelenmektedir.

Aslında sadece harp tarihi yazıcılığı için değil genel tarih yazıcılığı için bile önemli olan tarihî olay ve olgular yazılırken dikkat edilmesi gereken “zaman” ve “doğruluk, gerçeklik” hususları bu talimatta da dile getirilmektedir. Ayrıca vakaları gerçekleştirenlerin şahitliğinin önemine vurgu yapılmakla birlikte, yine zaman olgusu doğrultusunda olayların üzerinden zaman geçtiğinde unutulabileceği, başka bir şekil alabileceği ihtimalinden dolayı günü gününe yazılması istenilmektedir. Ayrıca olaya şahit olan veya gerçekleştirenler vefat ettiğinde yaşananların da o şahısla birlikte toprak olacağı düşünüldüğünde günü gününe kayıt etmenin önemi vurgulanmıştır.

Seferberliğin birinci gününden itibaren harp ceridesi tutmaya başlanacağı ve seferberlikten tamamen çıkılan güne kadar devam edileceği bildirilmektedir. Harp ceridesine günü gününe geçecek olaylar; her türlü hareketler ve meşguliyetler, düşmana dair malumat, her tür değişiklikler, ikmal, zayıat, sarfiyat, insan, hayvan, silah, cephane, tayyare, tank, muharebe arabası, otomobil, araba vs. esirler, iaşe tedariki, sıhhi, baytarî ve havaî haller ve tesirleri, iftihara şayan olaylar, muvaffakiyet olarak belirtilmektedir.⁵⁵ Bu bilgilerin diğer talimatlarda bu kadar ayrıntılı olmamasının bir sebebi olarak gelişen harp araçları ile ortaya çıkan yeni sınıflar gösterilebilir.

Ayrıca harp ceridesine 15 günde bir (ayın 1’inde ve 15’inde) genel kuvve cetvellerinin harp vesikaları dosyasına ekleneceği, özellikle muhtelif silahları olmayan, muharip ve gayri muharip küçük kıtaların her iki genel kuvve cetvelini birleştirerek tanzim etmelerinin uygun olacağı belirtilmektedir. Müteakip tarihlerde tanzim olunan genel kuvve cetvellerindeki farkların (silahların) cetvelin uygun bir yerinde bildirilmesi, iaşe olunan her kıtanın günlük iaşe kuvvesini de harp ceridesine geçirmesi istenilmektedir. Her muharebeden önce kıtalar, genel kuvve, silah ve cephane, konuş ve harp vasıtaları miktarlarının harp ceridesine geçirilmesi, muharebeden sonra da yine bu bilgiler ile bunlara ait zayıat miktarlarının yazılması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Talimatta bu bilginin altına dipnot düşülerek bu maddede istenilen bilgilerin harp tarihinin yazılmasına ve mütalaasına ve ilmî neticeler çıkarmaya yarayacağından ihmal edilmemesi tembih edilmektedir. Ayrıca

⁵⁵ A.g.e. (1928), s.4.

harp cerideleri ve eklerinin mecbur olunmadıkça kurşun kalemle yazılmaması da belirtilmektedir.⁵⁶

Harp ceridesinin tutulması esnasında yazılması gereken bilgilerin önceki talimatlara göre oldukça ayrıntılı olduğu görülmektedir. Üstelik ceride ve eklerinin tutulması sırasında “kurşun kalemle tutulmamasının” belirtilmesi aslında yazıların zaman geçtikçe silinebileceği, bilgilerin de böylece zayi olması ihtimali göz önünde tutulmuştur. Harp ceridelerinin genel yazımına baktığımızda, özellikle MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivindeki harp ceridelerinde bu hassasiyete genelde uyulduğu görülmektedir. Mesela normal harp vesikaları veya muharebe raporlarının kurşun kalemle yazılırken, defter şeklindeki harp ceridelerinin genelde mürekkepli kalemle yazıldığı görülmüştür. Tabi ki bazı istisnaların da olduğu durumlar vardır. Buraya kadar genel malumatlar ihtiva eden kısım olup bundan sonraki özel malumatlar kısmıdır.

1928 Talimatının “Özel Malumatlar” başlığı altında aslında harp ceridesi tutacak makamlar ve kıtalar başlığında geçen makamlar, burada tekrarlanmakla birlikte harp ceridesini nasıl tutacaklarına dair daha ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Harp ceridesi tutmaya memur subayların vazifeleri şunlardır: Subay bizzat Harekât Şubesi’nde bulunmalıdır ve bütün şubeler ise harp ceridesine geçecek vukuatı bu subaya vermekle mükelleftir. Mesela Harekât, İstihbarat, Muamelât-ı Zatiye Şubesi, Levazımat Riyaseti kendileriyle ilgili vukuat ve malumatı toplayarak aynı günde harp ceridesine geçirirler, eğer şubelerden birisi o günkü vukuatı vermekte gecikirse memur olan subay bizzat takip ederek bu bilgileri sağlamak zorundadır.⁵⁷

Menzil Müfettişliği ve emrindeki kıtalar ve müesseselerin de nasıl harp ceridesi tutması gerektiği anlatılmıştır. Seferberliğin ilanıyla beraber, daha önce bildirilen tüm bilgileri günlük harp ceridesine yazmaları gerekmektedir. Menzil Müfettişliği, kendi kıtalarıyla müesseselerinin iaşe ve sıhhiye durumlarını, her günkü ambar varidatlarını, bunların nereden ve nasıl tedarik edilerek getirildiğini, meydana çıkan zorlukları, genel sevkiyat, bunun ne suretle nereye sevk edildiğini, hava durumları ve tesirleri, mıntıkadaki yollar ve nakliye vasıtalarının durumu, aldığı ve verdiği emirleri harp ceridesine yazmaları gerekmektedir. Menzil Hat Kumandanlığı, Katarlar ve Kollar, Menzil Nokta Kumandanlığı da aynı suretle ve aynı sıra ile Menzil Müfettişliğinin harp ceridesine göre harp ceridesi tutmalıdırlar. Fakat bu makamların ayrıca bir harp vesikaları dosyası tutmasına gerek yoktur ve aldıkları emirleri doğrudan doğruya harp ceridesine geçirirler. Cetvel vs. gibi

⁵⁶ A.g.e. (1928), s.5.

⁵⁷ A.g.e. (1928), s.5-6.

ilaveleri de ait oldukları sayfalara ilişirmeleri lazımdır. Sertabib ve Serbaytarların aldıkları ve verdikleri çeşitli emirleri ile harp ceridesine verdikleri sıhhi ve baytari malumatı, Harp Tarihi Şubelerinin işlerini kolaylaştırmak için dosya halinde tutması ve aynen Harp Tarihi Encümeni'ne göndermesi zorunludur.⁵⁸

Mıntika veya müfreze kumandanlıklarıyla muhtelif sınıfların alay, tabur, müstakil bölük kumandanlıkları, istihkâm, tayyare, tank vb fennî sınıfların bölükleri ve müstakil kısımlarında nasıl harp ceridesi tutması gerektiği ayrıntılı olarak verilmiştir. Muharip kıtalardan Erkân-ı Harbiyesi olmayan mintika ve müfreze kumandanlıklarıyla alay ve tabur ve bunlardan küçük olup harp ceridesi tutmaya mecbur olan makamlar, erkân-ı harbiyesi olan karargâhlar gibi harp ceridesi ve harp vesikaları dosyası şeklinde harp ceridelerini tutmayı sadece vukuat, harp vesikalarını krokiler vs. ihtiva eden tek bir harp ceridesi tutmaları gerekmektedir. Bunu da görevli subayın şöyle yapması lazımdır: O gün geçen vukuatı aynı günde harp ceridesine geçirmelidir, her on beş günde bir genel kuvvenin bir suretini harp ceridesine eklemelidir, her ayda ilave bir iaşe cetveli eklemelidir, her muharebeyi müteakip muharebe takrirlerini harp ceridesine kaydetmelidir.⁵⁹

Sıhhiye bölükleri, seyyar hastaneler, menzil mintikasında ve memleket dâhilindeki bütün sıhhiye müesseseleri ve sıhhi malzeme depoları sıhhi işlere dair harp ceridesini şöyle tutmalıdırlar: hazarda⁶⁰ ve seferberlikte teşkil olunan sıhhi kıta ve müesseseler, genel kuvve, ikmal ve kadrolarını tespit edeceklerdir. Sıhhi haller, hastalık ve tesirleri, sıhhi vazifeler ve cereyan tarzı, hasta, yaralı vesaire sevkıyatı hakkında malumat vereceklerdir. Ayrıca harp sırasında kıtaların sargı mahalleriyle araba tevkif mahalleri, sıhhiye bölükleriyle seyyar hastanelerin yerlerini gösterir krokilerde vukua gelecek mevki değişiklikleri, şifahi ve tahriri emirlerle, sıhhiye işlerini alakadar eden tamimler ve icraatlar, makamlara verilen sıhhi vukuat, adi hastalıklar, sarî hastalıklar, harp istatistik cetvelleriyle değişiklikleri, genel kuvve, zayıat cetvelleri gibi raporlar ve izahlar konusunda bilgi verilmesi gerekmektedir. Sıhhiye trenleri, vapurları, sıhhiye kolları ve katarları, sıhhiye depoları, karantina ve temizleme istasyonları gibi seferdeki tüm sıhhi teşkillerin kadrosu, kabiliyeti, mevkileri vs. hakkında malumat vereceklerdir.⁶¹

⁵⁸ A.g.e. (1928), s.6-7.

⁵⁹ A.g.e. (1928), s.7.

⁶⁰ Hazar: Bir devletin sulh ve sükun içinde geçirdiği zamandır ki sulhun akdi ve seferberliğin ilgasıyla başlayıp harp halinin meydana gelmesiyle sona erer. Bkz. Kip, a.g.e., s. 105.

⁶¹ A.g.e. (1928), s.8.

Hayvan hastalıklarıyla hayvan depoları, menzil hayvan hastaneleri ve depoları da harp ceridesini şöyle tutacaktır: Hayvan hastanelerine gelen, vizite defterine kayıt edilen iyi olan, ölen, telef edilenler hakkında günlük olarak tutulan sıhhi ve baytari vukuat raporları, iaşe tarzı, iskânı, fennî hususlar ile salgın hastalıklara karşı yapılan teşebbüsler, aylık hastalık istatistikleri, genel kuvve cetveli, depolar, kıtalara gelen ve giden hayvanlar ile ıslahları, aylık hastalık istatistikleri de harp ceridesine yazılacak ve eklenecek hususlardır.⁶²

Kolordu ve fırka emrindeki katar kumandanlıkları, erzak ve cephan kolları, ekmekçi takımları, amele, inşaat katarları ve taburları vs. harp ceridesini şöyle tutmalıdır: Katar ve kollar; seferberlikte teşkil tarihleri sureti, kuvveleri, kadroları, kabiliyet dereceleri, yolların hali, konaklar, günlük yük miktarları, insan ve hayvanların sıhhi durumları, malzeme ve teçhizat raporları, iaşe derecesini yazmalıdırlar. Ekmekçi takımları; sahra, köy, kasaba fırınlarından ne dereceye kadar istifade edeceklerini, nasıl ekmek pişirildiğini, her günlük miktar ve tevziatı, ekmek hazırlanmasında meydana gelen sorunlar ve sebeplerini cerideye yazacaklardır. Amele kıtaları da verilen vazife ve her günlük mesai, iaşe, sıhhi durum ve vukuatı yazacaklardır.⁶³

Askerlik Kalem Şubeleri, Seferi Sevk Komisyonları da harp ceridesini şöyle tutmalıdırlar: Seferberlik ilan edildiği zamanki mıntıkası, hududu, kimin kuruluşunda bulunduğu, kadrosunu yazmalıdırlar. Ayrıca seferberlik emrinden evvel seferberlik için lüzumuna göre yapılmış istatistikler de harp ceridesi tutarken yararlanılacak kaynaklardır. Bu istatistiklerin içerisinde, genel nüfus, buna göre silahaltına alınabilecek efrat, hayvan, nakil vasıtaları, değirmenler ve fabrikalar ile adetleri, kabiliyetleri, muhabere vasıtaları, bunların seferberliğe tesirleri gibi bilgiler bulunmaktadır. Seferberlik emrine ve cetvellerine göre hangi doğumlu efrattan ve hangi sınıf ihtiyat zabitanından ne miktarının silahaltına çağırıldığı ve nerelere gönderildiği, her günlük miktarı ve bakaya sebepleriyle adedi, nakil vasıtalarının ne kadarının mekari, koşum ne kadarının celp edilerek bunların hangi kıtaata sevk edildiği, geriye ve ileriye sevk edilenler, her gün gelen emirler, ikmal efradının sıhhi muayeneleri ve neticesi gibi bilgilere yer vererek harp ceridesi tutmaları gerekmektedir. Talimgâhlarla Depo Kıtaatları da harp ceridelerine şu bilgileri ilave etmeleri gerekmektedir: Teşkil tarihleri ve suretleri, kadroları, hangi kuruluşa girdikleri, her günlük vakalarla talim için gelen ve talim görüp gönderilen miktar ve mürettep oldukları mahaller, her devrenin talim ve terbiye derecesi, ilerleme ve düşüş sebepleri yazılmalıdır. Depo talimgâhları yeni bir teşkile bağlandıkları zaman ilk olarak tuttıkları harp ceridesinin son

⁶² A.g.e. (1928), s.8-9.

⁶³ A.g.e. (1928), s.9-10.

gününün altına hangi emir üzerine hangi tarihte, hangi teşkile bağlandıklarını yazarak o harp ceridesini kapatırlar. Yeni teşkildeki harp ceridesine tekrar başlanarak, bu ceridenin başına hangi tarihte ve hangi emirle yeni teşkile bağlandıklarını belirtirler. Ayrıca bunları ait oldukları makama takdim ederler.⁶⁴

1928 tarihli talimatın **dördüncü maddesi** harp ceridelerinin şekil ve muhteviyatı kısmıdır. Harp ceridelerinin defter şeklinde ve ciltlenmiş olması gerektiği ile her ceride kabının dış yüzüne yazılması gereken bilgiler burada da tekrarlanmıştır. Fakat 1917 tarihli talimatta “Harp cerideleri cetvel halinde çizilmiş olup karşılıklı her iki sayfada yedi sütun vardır” ibaresine bu talimatta rastlanmamaktadır. Ancak ordu, kolordu, fırka, mevaki-i müstahkeme ve liva karargâhlarının tutacağı harp ceridesi örneği olarak Ek-5’de verilen cetvelin 4 sütunlu olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁵

موقع محکمہ	وقوعات	تاریخ وقوع	تاریخ
	سفر برکت 20 بجی کوفہ	توقیت	24 نیل 1928
سفر برکت کورڈیناٹور سفر برکت 20 بجی کوفہ توقیت	سفر برکت امری صوابی میں [سفر برکت امریکہ آمد و تیز رفتاری 1] 2 حادہ ڈرائیو صوابی آٹا و دیگر اشیاء و چھوٹی سفر برکت جنام بر لوہے و تیز رفتاری و تیز رفتاری باجیوں اشد [اور تیز رفتاری و تیز رفتاری و تیز رفتاری] تیز رفتاری [۰]	توقیت	15 نیل 1928
	سفر برکت 20 بجی کوفہ تتمہ (تجميع) [۰]		

Resim 10: 1928 tarihli talimatta harp ceridelerinin şekli

Harp ceridelerinin muhteviyatında ise; 1917 tarihli talimatta kumandanların düşünce ve kararlarının 2. sütuna yazılması gereği, 1928 tarihli talimatta “metne yazılmalı” olarak belirtilmiş ve belli bir yer işaret edilmemiştir. Yine bu talimatta da önemli her tür belgenin harp vesikalari dosyasına konulması gerektiği ve kimsenin bu belgeleri imhasının veya yanında alıkoymasının yasak olduğu belirtilerek bilgi güvenliği tekrarlanmıştır. Muharebenin nasıl başladığı ve ne şekilde cereyan ettiği, başarılı ve iftihar verici olayların yazılması, harp tecrübeleri, yeni usul ve kaideler konuları bu talimatta da aynı şekildedir. Fakat 1917 tarihli talimatta

⁶⁴ A.g.e. (1928), s.10-11.

⁶⁵ A.g.e. (1928), s.11-12.

⁶⁶ A.g.e., Ek-5

“Harp tecrübesi harp ceridesinin altıncı sütununa yazılması ve çok yer kaplaması durumunda yalnız neticesinin sütuna kaydedilerek açıklamayı içeren raporunun “harp vesikalari” dosyasına konulması hususu”, 1928 tarihli talimatta belli bir yer işaret edilmeksizin “metne yazılacak” şeklinde tarif edilmektedir. İlave olarak erkân-ı harbiyesi olmayan kıtalarda aynen harp ceridesine geçirilmesi bildirilmiştir. İftihar verici olayların yazılmasında, harp vesikalari dosyası tutmayacak makamların bu vakaları aynen ve açıklamalı olarak harp ceridesine geçirmeleri de ayrıca belirtilmiştir.⁶⁷

Beşinci madde, harp cerideleri ekleri kısmıdır. Kuruluş ve konuş haritaları cerideye iştirilecek ve teşkillerde vukua gelen değişiklikler yazılacaktır. Ayrıca konuş değıştikçe büyük birlikler tarafından yeni konuş haritası eklenecektir. Buraya kadar 1917 tarihli talimatla hemen hemen aynıdır. Fakat 1928 talimatı buradan sonra değışmektedir. Her ikisi de harp vesikalari dosyasına konmadan ya da harp ceridesine iştirilmeden önce sayfanın sağ üstüne ait olduğu kıt’a ile kaç numaralı harp ceridesinin kaçınıcı sayfasına ait olduğu yazılmalıdır. Sayfanın üst kısmının ortasına hangi tarihe ait vaziyet veya kuruluş olduğu yazılmalıdır. Sayfanın sol alt kısmı ya da sayfa altındaki uygun bir yer de resmî mühürle mühürlenmeli ve mührün üzerine imza ve yapıldığı tarih atılmalıdır. Krokilerde kuzey ve güney istikameti ve krokinin ölçęđi konulmalıdır. Kroki ve kuruluşlarda yanlışlığa mahal vermemek için resmî ve açık işaretler kullanılmalıdır. Şayet başka işaret kullanılmış ise kroki veya kuruluşun bir kenarına “işaret-i mahsusa” adı altında işaretlerin neye delalet ettikleri gösterilmelidir. Subayların muharebe künye cetveli ile muharebe zayıat cetvelleri de harp ceridesine eklenecekler arasında olup 1917 tarihli talimatla aynıdır.⁶⁸

Ancak 1917 tarihli talimatta işe ve muharebe kuvvetlerini gösteren cetveller bir arada bulunmaktayken 1928 tarihli talimatta “Harp Ceridelerinin Tutulması” başlığının 9. maddesinde (Ek-3’e göre) her kıt’anın günlük işe kuvvesini harp ceridesine geçireceğinden bahsedilmektedir. Ek-3’teki işe cetvelinde kıt’a, insan, hayvan ve açıklamalar kısmı olmak üzere 4 sütun bulunmaktadır.⁶⁹

⁶⁷ A.g.e. (1928), s.12-13.

⁶⁸ A.g.e. (1928), s.13-14.

⁶⁹ A.g.e. (1928), s.5.

(حرب جریسی شہادتنامہ حرب جریسی اورینٹل ٹورنٹل مارٹھنلک ۱۰۰ مادہ سندھ مجرمہ باشی باشہ اعاشہ اولیان ہرقطعہ مؤسسہ نام حرب جریسی شہادتنامہ اعاشہ قوری قوری)

برکونی اعاشہ مؤسسہ

نوع	انسان		ہیوان	
	نہ	نہ	نہ	نہ
آوردن نامہ	5	17		
1	21	862		
2				
3				
شناخت نامہ				
کیوت				

برمانہ حرب جریسی شہادتنامہ حرب جریسی اورینٹل ٹورنٹل مارٹھنلک ۱۰۰ مادہ سندھ مجرمہ باشی باشہ اعاشہ اولیان ہرقطعہ مؤسسہ نام حرب جریسی شہادتنامہ اعاشہ قوری قوری 340

Resim 11: İşe olunan her kıta ve müessesenin harp ceridesine geçireceği günlük işe kuvvesi örneği

Ayrıca 1928 talimatında, işe verilirken günlük yemek menüsü ve o menünün kalori hesabının da ceridelere eklenmesi istenmiştir. 1927 senesi Haziran ayına ait işe cetveli de örnek olarak verilmiştir.

(حرب جریسی شہادتنامہ و فصلک ۱۰۰ مادہ سندھ کراچی ہرقطعہ)

طہرینک (ربا - منہ ہماز قولک) 1927 سنہ جریسی اعاشہ مؤسسہ

نوع	میکلا	نہ	میکلا	نہ
1	200	2000	200	2000
2	250	3400		
3				
4				

Resim 12: Kalori hesabına göre verilen işe cetveli

Bunun yanında şapirografla⁷² basılan kuruluş, kroki, emirler vesairenin aradan zaman geçtikçe uçarak kaybolduklarından bunların harp vesikalari dosyasına konmadan veya harp ceridelerine iliştilmeden önce mürekkeple üzerlerinden bir defa daha geçilmesi gerektiği 1928 talimatında vurgulanmıştır.⁷³

⁷⁰ A.g.e. (1928), Ek-3.

⁷¹ A.g.e. (1928), Ek-4.

⁷² Şapirograf: Daktiloda, mumlu kâğıda karbon şeritsiz olarak yazılan yazıyı ispirotolu çoğaltma tekniğiyle basan ve elle çalıştırılan makine. Türk Dil Kurumu Sözlükleri (t.y). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 26.05.2020)

⁷³ Harb Cerideleriyle Harb Vesikalari Dosyalarının Tutulması Hakkında Talimat, a.g.e. (1928), s.14.

Bu yönüyle de tarihin tanıkları olan bu vesikaların zayi olmaması veya zamana dayanması yönünde önlem alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Günümüzde yazıcılardan alınan ve arşivlenen evrakın zamanla özelliğini yitirdiği düşünülürse, dönemin teknolojisi içerisinde harp tarihi yazıcılığında her biri zengin birer hazine olan ceride ve harp vesikalarına ne denli önem verildiği anlaşılmaktadır.

1928 tarihli talimatın **altıncı maddesi** “Harp Vesikaları Dosyaları”dır. 1917 tarihli talimatla aynıdır. Bunlar alınan ve verilen emirler, muharebe raporları, plan, kroki, iftihar verici olaylar, subay ve astsubayların çizdiği kroki ve aldığı fotoğraflar, hatıra defterleri gibi vesikalar, sıra numarası verilerek harp vesikaları dosyasına konulmaktadır. Ancak 1928 tarihli talimatta bunlara ek olarak bir madde farklılık göstermektedir. Harp cephesinde bulunmayan muharip ve gayr-i muharip erkân-ı harbiyesi olan karargâhların her günkü alınan ve verilen emirlerinin bir suretinin harp vesikaları dosyasına eklenmesi maddesidir. Bu yapılırken de vesikalardan her birinin kısa özeti ile dosya dâhilindeki sıra numarasını gösteren fihristin dosya kabının iç yüzüne yapıştırılması yöntemi önerilmektedir.⁷⁴

Yedinci maddeye baktığımızda ise, “Harp Ceridelerinin Kapatılması ve Bunlarla Harp Vesikaları Dosyalarının Gönderilmesi” başlığı bulunmaktadır. 1917 tarihli talimatta sekizinci maddede bulunan bu bilgiler benzer hükümleri içermektedir. Yalnız “kapatılan harp ceridelerinin kendilerine mahsus harp vesika dosyalarıyla beraber gizli zarflar içinde doğruca Karargâh-ı Umumi Harp Tarihi Şubesine gönderilir” ibaresindeki “Harp Tarihi Şubesi” teşkilat değişikliğinden kaynaklı olarak artık “Harp Tarihi Encümeni” olmuştur.⁷⁵ 1917 tarihli talimatta geçen “Ordu veya müstakil kolordu ve fırka kumandanları kendi mıntukaları dâhilinde belli başlı harp harekâtı zamanının hangi günlerde son bulmuş sayılacağını tayin ederek gerekenlere tebliğ eder. Harp yerinin her değiştiğinde yeni harp ceridesi tutulur, birlik ve fennî teşkilât, önemli fennî işlerin sonunda dahi harp ceridelerini kapatır.” hususu 1928 talimatında geçmemektedir.

1928 tarihli talimatın **sekizinci maddesi**, daha önce olmayan bir maddedir. “Altıncı maddenin ikinci kısmında zikredilen muharebe raporlarının hangi makamlar tarafından tutulacağına ve ne gibi malumatı muhtevî olacağına dair izahat” başlığıdır. Burada muharebe raporlarını ordu, kolordu, fırka, liva, alay, müfreze ve müstakil tabur kumandanlarının tutacağı belirtilmiş ve hangi usulde tutulması gerektiğine yer verilmiştir. Bu usule göre her iki tarafın muharebeden evvelki vaziyetleri ile başlayan süreçte, harekâtın cereyanı

⁷⁴ A.g.e. (1928), s.15-16.

⁷⁵ A.g.e. (1928), s.16-17.

(yürüyüş, taarruz, müdafaa, takip, ricat) sırasıyla saat ve dakikasıyla yazılması gerekmektedir. Alınan raporlar ve verilen emirlerin (tahrirî ve şifahî) metne konulması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca her günkü konuş, zayıat, sarfiyat, düşmanın vaziyetine karşı alınan tedbirler ve harekâtın neticesi gibi bilgiler muharebe raporlarında bulunması gerekmektedir.⁷⁶

Harp tarihinin tetkikinden bir netice çıkarmak için her iki muhasım tarafın kuvvet ve vaziyetlerine göre kumandanların mütalaa ve kararlarının ve bu kararlara göre alınan tedbirler ve icraatın ve sonra muharebe safhalarının nasıl başlayıp nasıl devam ettiği ve buna karşı alınan müteakip tedbirlerin tamamen bilinmesi gerekmektedir. Bu anlamda muharebe raporları harp ceridelerini tamamlarlar. Harp tarihinin yazılması için esaslı bir memba olurlar. Bu yüzden vakaları safha safha ve bütün tafsilatıyla yazmak çok faydalıdır. Muharebe raporlarında, neticede elde edilen tecrübeleri (muaffakiyet veya muaffakiyetsizliklerin sebepleri vs.) bildirmek arzu edilmektedir. Harp tarihi gelecek nesillere intibah (uyanıklık, hakikati anlayıp yanlıştan dönmek) dersi vereceğinden bunun doğru olarak yazılabilmesi için gerek harp ceridelerinin gerek muharebe raporlarının vs.nin her türlü şüpheden uzak ve gayet tarafsız olarak yazılması her kumandanın vicdanî bir vazifesi olmalıdır.⁷⁷

1928 tarihli talimatın **dokuzuncu maddesi** “Harp Cerideleriyle Harp Vesikaları Dosyalarının Kontrolü” başlığına sahip olup 1917 tarihli talimatta altıncı madde olarak geçmektedir. Bu başlık altındaki bilgilerin de 1917 tarihli talimatın aynısı olduğu görülmektedir. Kontrol amacıyla önceki talimattan alınan hususların yeterli olduğu değerlendirilmektedir.⁷⁸

Değerlendirme

1909 ve 1916 tarihli talimatlar aynı adla “Harb Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair Talimatname” adıyla yayımlanmış olup sadece harp cerideleriyle ilgilidir. 1917 ve 1928 tarihli talimatlar ise adından da anlaşılacağı üzere harp tarihi yazıcılığında sadece harp cerideleri değil bunları tamamlayan diğer harp kaynaklarına (muharebe raporları, krokiler, cetveller, haritalar, fotoğraflar, hatıralar vs.) da değinmektedir.

Bu kaynakların bir kısmı harp ceridesinin ekleri durumunda olan kuruluş, konuş, subay künye cetvelleri, muharebe zayıat cetvelleri, iâşe ve muharebe kuvvet cetvelleri vs.dir. Bir de harp vesikaları dosyasında bulunması gereken vesikalar vardır ki bunlar da başlı başına öneme haiz olan

⁷⁶ A.g.e. (1928), s.17-18.

⁷⁷ A.g.e. (1928), s.18.

⁷⁸ A.g.e. (1928), s.18.

muharebe raporlarıdır. İşte 1917 ve 1928 tarihli talimatlarda harp vesikaları dosyasında bulunacak vesikalara da yer verilmiştir. Bunlar arasında harp ceridelerinin tamamlayıcısı olan muharebe raporları, harp tarihinin yazılması için önemli birer kaynak durumunda görülmektedir. Bu çalışmaya konu olan talimatlar aslında her dönemde kendini yenilemiş ve ardından gelen diğer talimata ışık tutarak kaynak olmuştur. Birinde görülen husus bazen diğerinde geçmese de hep birbirini tamamlar nitelikte olduğu söylenebilir. Talimatların yayımlandıkları yıllar düşünüldüğünde ilk talimat II. Meşrutiyet Dönemi'nin ürünü olup ve amaca yönelik sade bir talimat olduğu belirtilebilir. 1916'da yayımlanan talimat 1909 tarihli talimatın hemen hemen aynısı olup, Birinci Dünya Harbi döneminde yayımlanmış bir talimattır. Fakat harbin başlaması ve harp cerideleri hususundaki hassasiyetin henüz tam oluşmadığı belirtilmelidir. Bu hassasiyetin Tarih-i Harp Şubesi'nin kurulmasıyla birlikte 1917'de yayımlanan talimatla tavan yaptığını söylemek gerekir.

Zira 1917 tarihli talimatın yayımlandığı dönem, harbin ortalarına rastlamaktadır. Bu da bize harp cerideleri tutmada ve harp vesikaları dosyalarına girecek vesikaları belirlemede, yaşanan harp tecrübeleri doğrultusunda artan harp tarihi kaynaklarının daha ayrıntılı olarak ele alınması için belli bir usul ve esasa yani talimata gereksinim duyulduğunu göstermektedir. 1928 tarihli talimat ise Cumhuriyet döneminin yarattığı bir talimat olup, yine amaca hizmet konusunda gelişen harp araç ve sınıflarının eklenmesiyle genişletilmiş bir talimat olarak 1917 tarihli talimattan farklılık göstermektedir. Talimatların harp tarihi yazımının ve gelecek kuşaklara bilgilerin aktarılmasının yanında dönemindeki en önemli işlevinin gelecekteki harp/harekât için strateji geliştirmek olduğu talimatların içerisinde geçen ifadelerden anlaşılmaktadır.

Çalışmanın en önemli yönlerinden birisi de, harp tarihi yazıcılığında olmazsa olmaz olan kaynakların nasıl ve ne gibi kurallara göre tutulacağı konusuna talimatlarda yer verilirken, satır aralarında arşivcilik konularına da rastlanılmasıdır.

Kaynaklar

Belgeler:

ATASE Arşivi; BDH, Klasör:19, Dosya: 93, Fihrist: 62

ATASE Arşivi; BDH, Klasör:38, Dosya: 175, Fihrist: 25(1)

ATASE Arşivi; BDH, Klasör:55, Dosya: 267, Fihrist: 41, 41-1, 41-2

ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13 Fihrist: 6-4

ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13 Fihrist: 6-5

ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-5a
ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-6
ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-6a
ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya:13, Fihrist: 6-7
ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-7a
ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-8
ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-8a
ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-9
ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-9a
ATASE Arşivi; BDH, Klasör:3821, Dosya: 13, Fihrist: 6-10

Talimatlar

Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Harb Tarihi Encümeni Riyaseti, *Harb Cerideleriyle Harb Vesikaları Dosyalarının Tutulması Hakkında Talimat*, Askerî Matbaa, İstanbul, 1928.

Harb Cerideleri İle Vesaik-i Harbiye Dosyaları Hakkında Talimatname, Matbaa-i Askerîye, Dersaadet, 1333.

Harb Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair Talimatname, Matbaa-i Askerîye, (y.y), 1325.

Harbiyye Nezâreti, *Harb Ceridesinin Suret-i Tanzim ve Tahririne Dair Talimatname*, Matbaa-i Askerîye, İstanbul, 1332.

Araştırma Eserleri ve Sözlükler

Binark, İsmet, *Temel Arşivcilik Prensipleri ve Arşiv Mevzuat Düzenlemeleri*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kurumlar arası Arşivcilik ve Dokümantasyon Semineri (2-27 Ekim 1989), Ankara.

Clausewitz, Carl Von. *Harp Üzerine Birinci Cilt.*, Almancadan Çev. H. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991.

Devellioglu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)*, Yay. Haz. Aydın Sami Güneçal, 20. bs., Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

Erendil, Muzaffer. *Askerî Tarih ve Türklerde Askerî Tarih Çalışmaları*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Tarihi (1916-1998), Haz. Nurcan Fidan, Alev Keskin, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.

Kip, Selahaddin A., *Askerî Kamus*, (y.y), İstanbul, 1939.

Harp Tarihi Yazıcılığında Talimatnameler (1909-1928)

Koyre, Alexandre, *Bilim Tarihi Yazıları I*, Çev. Kurtuluş Dinçer, 1. bs., TÜBİTAK, Ankara, 2000.

Şayin, Cevat, “Askerî Tarih Araştırmalarında Yeni Bir yaklaşım 3T (Teşkilat, Teçhizat, Tefekkürat)”. *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, Der. Cevat Şayin, Gültekin Yıldız, 1. bs., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012.

Tosh, John, *Tarihin Peşinde*. Çev. Özden Arıkan, 5.bs., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2013.

Yeşil, Fatih, “Mühendis ve Tarihçi: Askerî Tarihçilikte Disiplinlerarasılık ve Asker-Sivil Diyaloğu”, *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, Der. Cevat Şayin, Gültekin Yıldız, 1. bs., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012.

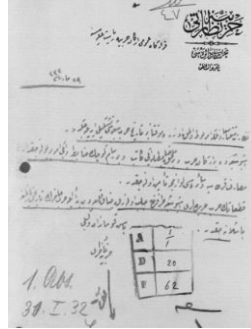
İnternet Kaynakları

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (t.y). <https://sozluk.gov.tr/>

Osmanlıca Türkçe Sözlük. (t.y).

<http://www.osmanlicaturkce.com/?k=nasb&t=%40%40>, (Erişim Tarihi: 26.05.2020)

Ek- Harp Tarihi Şubesinin Kuruluş Emri

Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından verilen 11 Nisan 1916 tarihli bu emirde: "Nezaret Müsteşar Muavinliğine bağlı olmak üzere, geçici olarak bir Harp Tarihi Şubesi kurulacaktır. Bu şubede bir kurmay ve bir yardımcı subayla, iki kâtip ve bir ressam astsubay ve iki emir eri bulunacaktır. Kırtasiye ve diğer ihtiyaçları Levazım tarafından karşılanacaktır. Birliklerin harp cerideleri, bu şube tarafından yazıyla istenilerek, Çanakkale'den itibaren, devam etmekte olan harbin tarihi yazılmaya başlanacaktır." denilmektedir.